

Л. А. Бондар, Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Бондар Л. А.

Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів-філологів у вищих навчальних закладах

У статті розглядаються педагогічні умови організації продуктивної самостійної роботи студентів-філологів через задіяння потужного ресурсу сучасного інформаційного та методичного забезпечення процесу учіння, що сприяє максимальному урізноманітненню форм навчання, а також ефективних форм контролю за результатами самоосвітньої діяльності студентів.

Ключові слова: педагогічні умови організації самостійної роботи, формування професійних умінь і навичок студентів, активні методи навчання, індивідуальні та групові форми самостійної роботи, інформаційно-дидактичні матеріали.

Бондарь Л. А.

Педагогические условия организации самостоятельной работы студентов-филологов в высших учебных заведениях

В статье рассматриваются педагогические условия организации продуктивной самостоятельной работы студентов-филологов с использованием мощного ресурса современного информационного и методического обеспечения процесса учения, что способствует созданию максимального разнообразия форм обучения, а также эффективных форм контроля за результатами самообразовательной деятельности студентов.

Ключевые слова: педагогические условия организации самостоятельной работы, формирования профессиональных умений и навыков студентов, активные методы обучения, индивидуальные и групповые формы самостоятельной работы, информационно-дидактические материалы.

Результативність будь-якої діяльності багато в чому визначається її умовами. Із великої сукупності показників умов навчання (соціально-економічні, індивідуально-психологічні, просторово-часові, зовнішнє середовище і т. ін.) вчені виділяють ті, від яких насамперед залежить

ефективність передачі індивіду досвіду, виробленого соціальною практикою: знань, умінь, здібностей видів і способів діяльності в нормативних для конкретно-історичних умов показниках – умови інформаційного і методичного забезпечення учіння.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов організації самостійної роботи студентів-філологів в умовах вищого навчального закладу.

Досвід роботи зі студентами показав, що при традиційній формі навчання самостійна робота студентів в основному обмежується вивченням конспектів лекцій, рідше – опрацюванням підручника чи виконанням конкретного завдання. А тому самостійній роботі теж потрібно навчати студентів, формувати у них необхідні уміння й навички, оскільки несформованість психологічної готовності до самостійної роботи, незнання загальних правил її самоорганізації, невміння реалізувати поставлені завдання є основною причиною недостатньої ефективності такої роботи. Елементами якісного навчання В. Сенашенко вважає формування прийомів моделювання самої навчальної діяльності, послідовне відпрацювання раціональних прийомів роботи з навчальним матеріалом, оволодіння прийомами поглибленого і в той же час інтенсивного навчання, складання планів різноманітних дій, конспектування, постановки і розв'язання навчально-практичних завдань [7, с. 108]. Саме тому послідовне відпрацювання раціональних прийомів роботи з навчальним матеріалом нами визначено як одну із важливих ефективних педагогічних умов організації самостійної роботи студентів.

З урахуванням того, що учені поділяють самостійну роботу студента переважно на два види: *аудиторну*, тобто виконувану в процесі аудиторних занять за розкладом, і *позааудиторну*, що передбачає підготовку до аудиторних занять, виконання самостійних завдань під час лабораторних і практичних занять, на семінарах: роботу над окремими темами навчальних дисциплін; виконання контрольних, курсових робіт та кваліфікаційного чи дипломного наукового дослідження; проходження практик і виконання передбачених ними

завдань; підготовку до всіх видів контрольних випробувань, до підсумкової атестації; участь у наукових і науково-практичних конференціях і семінарах. Саме тому усі зазначені види робіт нами визначено як досить важливу педагогічну умову організації самоосвітньої діяльності студентів. Під час аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських) організовується планове конспектування лекцій, навчання студентів працювати з опорними конспектами, виконання завдань. На практичних заняттях створюються умови для проведення дискусій з актуальних проблем сучасної школи, студентського життя, захищається та чи інша позиція. Істотною деталлю є нерозривний зв'язок аудиторних і позааудиторних завдань. Зокрема, в позааудиторний час продовжується пошук варіантів проведення різних суперечок, конструювання різних відповідей. Таким чином, у системі самостійної роботи майбутнього вчителя здійснюється закономірний процес переходу студентів від репродуктивної до діяльності пошукової, творчої.

Однією із важливих педагогічних умов організації самостійної роботи студента може бути включення елементів самостійної роботи в лекційний курс: у процесі викладу лекційного матеріалу відводиться час на осмислення проблеми, складання плану, пошуки розв'язання проблеми, формулювання проблеми, висунення гіпотез тощо.

Ефективним вважається розв'язання студентами пізнавальних завдань, що передбачають порівняння фактів, явищ, пояснення їх причин, зіставлення позицій, створення такої ситуації, у якій студент іде на один-два кроки попереду викладача. Виправдовують себе вікторинний та проблемний методи ведення заняття, що дає можливість здійснювати систематичний і швидкий зворотний зв'язок викладача з кожним студентом, тим самим перетворюючи в єдиний процес навчання, контроль і корекцію знань студентів. Ці методи корисні у тих випадках, коли у змісті лекції є багато формулювань, стислих тверджень чи наявні суперечливі факти, що потребують створення ситуації пошуку, визначення шляхів їх розв'язання.

Значне місце в самостійній роботі відводиться підготовці до семінарських чи практичних занять. Пожвавленню і результативності її сприяють активні методи навчання, перевірені практикою колективна та індивідуальна форми організації самостійної роботи. З-поміж колективних форм найбільш ефективними визнані творчі семінари (дається проблема, що містить різні варіанти розв'язання, різні підходи, пропонується література, а студенти повинні виявити самостійність у виборі варіантів, зіставити позиції, аргументувати свою позицію), дискусія з актуальних проблем дидактики, ділові ігри, робота проблемних груп, самостійне опрацювання окремої теми курсу[4].

Метод навчальних ігор нами визначено як одна із досить результативних педагогічних умов, що забезпечує формування і розвиток самостійного мислення, викликає емоційну готовність і живий інтерес. Ігрові заняття не тільки сприяють виробленню навичок самостійної роботи, розвитку наукових інтересів, потреби в самоосвіті, але й дають можливість контролю як позааудиторної, так і аудиторної самостійної роботи студентів.

Дидактична гра — це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання систем, явищ, процесів, що вивчаються, а також фрагментів майбутньої професійної діяльності. Головна відмінність гри від іншої діяльності, на думку І. Середи, полягає в тому, що її предмет — сама людська діяльність. У дидактичній грі основним типом діяльності є навчальна діяльність, що вплітається в ігрову і набуває рис спільної ігрової навчальної діяльності. Навчальні ігри істотно впливають на формування якостей, необхідних майбутньому вчителю, — оперативності, гнучкості, логічної грамотності, уміння перевірити правильність суджень, самостійно переносити знання і навички в нові ситуації. Участь в ігровому занятті вимагає від студента не лише значної самостійної роботи, але й великої волі, звички виступати перед аудиторією. Підготовка й участь у грі сприяють перебудові мисленнєвої діяльності, накопиченню досвіду самостійної діяльності [8, с. 29].

Як переконують спостереження, ефективною педагогічною умовою організації майбутніх учителів іноземної мови до самоосвітньої діяльності у

сучасному інформаційному суспільстві є: забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу; упровадження дистанційного навчання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій поряд з традиційними засобами; розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб; створення індустрії сучасних засобів навчання, які відповідають світовому науково-технічному рівню. Забезпечення індивідуально-особистісного розвитку кожного суб'єкта навчальної діяльності; удосконалення вмінь і навичок самостійного пошуку інформації; розвиток мобільності та самостійності знань; збільшення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їхнього творчого мислення [3, с. 34-35] визначено нами як важливою педагогічною умовою організації самостійної роботи студентів.

Практика переконує, що й донині проблемою для викладача в системі кредитно-модульного навчання є визначення педагогічно доцільного часу на синхронну взаємодію зі студентом, а також конструювання комп'ютерного навчально-розвивального середовища на основі парадигми особистісно зорієнтованого навчання.

Закономірно постає проблема: створення комп'ютерного навчально-розвивального середовища, де студент повинен виступати співорганізатором (суб'єктом, а не об'єктом) власної самостійної діяльності щодо оволодіння конкретним матеріалом, обирати види навчальної діяльності, організаційні форми, обсяг навчального матеріалу для одноразового вивчення, здійснювати самоконтроль за своєю діяльністю. Керівництво з боку викладача має бути опосередкованим, спрямованим на створення фасілітаційного режиму навчання. Особливої ваги при цьому набуває характер завдань, які пропонуються студентам для самостійної роботи, оскільки саме їх специфіка визначає функції студентів при їх виконанні, мислительні операції і локальні технології досягнення поставленої мети [10, с. 217].

Велику роль у сучасному освітньому процесі відіграють нові інформаційні технології, що відкривають студентам доступ до багатьох джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, створюють усі умови для творчої діяльності та формування професійних умінь і навичок. Використання комп'ютера у процесі вивчення педагогічних дисциплін, нами визначено як однією з важливих педагогічних умов, спрямованої передусім на розв'язання таких дидактичних завдань:

- Реалізація навчальних можливостей відео- й аудіо-матеріалів.
- Створення і тиражування на лазерних компакт-дисках електронних програм, посібників, методичних рекомендацій, зразків текстів тощо;
- Розширення джерел інформації за рахунок Інтернет-мережі;
- Забезпечення усіма необхідними матеріалами для самостійного навчання;
- Моделювання ситуативних вправ і завдань;
- Виконання тестових завдань і швидкої та якісної їх перевірки.

Ми поділяємо думку В. Сенашенко, що технології навчання повинні забезпечувати реалізацію індивідуально зорієнтованого підходу у підготовці майбутнього вчителя до професійної діяльності, який є пріоритетною тенденцією в питаннях удосконалення системи освіти, якісного навчання майбутнього вчителя-словесника та його самоосвітньої діяльності [7, с. 103-104].

Наступною обов'язковою педагогічною умовою організації самостійної роботи є звітність студентів перед викладачем про її результати. Форми контролю можуть бути найрізноманітніші: усні чи письмові, індивідуальні чи групові, вибіркові чи тематичні. Задля цього нами визначено види робіт, що формують у студентів прийоми навчальної діяльності та мотивації до самоосвіти: а) прийоми опрацювання теоретичного матеріалу, об'єднання навчального матеріалу у великі блоки виділення загальних ідей, принципів, законів, правил, формул, запис великих блоків матеріалу у вигляді схем; б) прийоми культури читання (динамічного читання великими синтагмами) і

культури слухання, прийоми короткого і раціонального запису (виписки, план, тези, конспект, анотація реферат, загальні прийоми роботи з книжкою); в) загальні прийоми запам'ятовування – розподіл навчального матеріалу, використання особливих прийомів мнемотехніки з опорою на зорову і слухову пам'ять; г) загальні прийоми пошуку додаткової інформації (робота з бібліографічними довідниками, каталогами, словниками, енциклопедіями).

Проблемою розвитку самостійної особистості студента займаються педагоги не лише в Україні, а й в інших країнах Європи та США. У навчально-методичній літературі обґрунтовано різні педагогічні умови до вирішення цієї проблеми: можна навчати студента прийомів вивчення програмового матеріалу (Strategy Inventory of Language Learning), методів самооцінки або компенсаторних стратегій у самостійному вирішенні проблемних завдань, а також усвідомлення своїх власних особливостей когнітивного підходу й усунення недоліків у цьому плані. Усі перелічені умови мають єдину мету – розвиток особистості задля готовності майбутніх фахівців до педагогічної діяльності.

Поняття "навчання із самостійним визначенням цілей" (self-directed learning) і американські аналоги "автономне навчання" (autonomous learning), "самостійне навчання" (independent learning) пов'язані з різними ступенями самоорганізації студентів. Найвищий ступінь – автономія – розглядається як здібність студента самостійно визначати цілі навчання і засоби їх досягнення. За рубежем самостійність студента в організації й управлінні навчальним процесом дають змогу забезпечити навчальні середовища, що становлять джерело навчально-методичного знання в конкретній галузі знань і водночас високо структуроване середовище для організації різних форм самостійної пізнавальної діяльності. Такі інформаційні середовища формуються в межах доступних технологій у середовищі WWW або базуються на телекомунікаційних технологіях. Вони відкриті і для викладача, і для студента, допомагають доповнювати зміст і вносити в нього корективи [10, с. 217].

Продуктивною вважаємо думку В. Кременя, що самоосвіта починається з моменту появи конкретної програми, яка визначає цілі та конкретні завдання і передбачає: сукупність зв'язків з вихованням і навчанням; процес духовного розвитку особистості, а самоосвітня робота поступово повинна перейти в науково-дослідну, перетворити стійкий інтерес особистості до самоосвіти в постійну життєву потребу в самовихованні, що свідчить про досягнення оптимального рівня самовдосконалення [5, с. 24-25].

Конкретизований науковцем контекст самоосвітньої діяльності студента в сучасних умовах дає чіткі орієнтири для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу щодо трансформування її в усвідомлювану науково-дослідну роботу, що є однією з найефективніших педагогічних умов організації самостійної роботи студентів.

Отже, забезпечення педагогічних умов організації самостійної роботи студентів сприяє усвідомленому і ґрунтовному засвоєнню теоретичного матеріалу, активізації провідних видів їхньої навчальної діяльності, урізноманітненню форм контролю за результатами її виконання, формуванню стійкої мотивації до ціложиттєвої самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців, стимулюванню їх професійного саморозвитку та професійної самоактуалізації.

Література

1. Алексюк А. М. Організація самоосвітньої роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посібник / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та ін. – К. : ІСДО, 1993 – 336 с.
2. Аршинов В. И., Буданов В. Г. Самоорганизация и наука: опыт философского осмысления. – М. : Наука, 1994. – 244 с.
3. Князян М. О. Засоби самоактуалізації особистості вчителя-дослідника // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки. – Ізмаїл, 2004. Вип. 17. – С. 33–39.
4. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. – К : Вища школа, 1990. – 248 с.

5. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – Грамота, 2003. – 216 с.
6. Литвиненко М. В. Проектирование результатов подготовки специалистов в условиях модульной системы обучения: методическое пособие / М. В. Литвиненко. – М. : Изд-во МИИГ АиК, 2006 . – 66 с.
7. Сенашенко В. Самостоятельная работа студентов: актуальные проблемы / В. Сенашенко, Н. Жалнина // Высшее образование в России. – 2006. – № 7 . – С. 103–109.
8. Серeda І. В. Педагогічна підготовка вчителя в сучасному університеті // Неперервна професійна освіта: теорія і практика . Науково-методичний журнал . – Київ, 2003. – Вип. 2. – С. 27–33.
9. Шимко І. М. Дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04, "Теорія і методика професійної освіти" / І. М. Шимко. – Кривий Ріг, 2003. – 199 с.
10. Чернігівська Н. С. Самоосвіта студентів в умовах модульного навчання / Н. С. Чернігівська // Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень : тези доп. VII Всеукр. конф. молодих науковців (28 жовт. 2004 р.). – К., 2005. – С. 216–218.
11. Ярошенко Я. О. Ціннісний дискурс освіти: монографія / Алла Олександрівна Ярошенко . – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

Bondar L. A.

Pedagogical terms of the organization of the students' independent work in the educational institutions

The pedagogical terms of the organization of productive independent students-philologists' work through touching powerful resources of modern information and methods of teaching process that promotes maximum diversification of teaching forms and effective controlling form of a result of self education students' activities are considered in this article.

The paper attempts to detect and open some effective terms of effective independent work of the students during their learning at university. The paper proposes some kinds of such work. Among them there are creative seminars, discussion on current didactic questions, business games, work of problem groups,

independent working of a separate theme of the course. This article will be interesting for teachers who try to invent the new methodology of teaching.

Key words: pedagogical terms of independent work, the formation of professional skills of students, active teaching methods, individual and group forms of independent work, information and didactic materials.

Відомості про автора

Бондар Лілія Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедра теорії і практики навчання іноземних мов за професійним спрямуванням Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ Криворізького національного університету.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2012

Прийнято до друку 21.01.2013